

D. N.

Doktor på 199 nyckelharpor

Nyckelharpan, det säregna folkliga instrumentet, har fått sin första sammanfattande skildring. Den finns i en doktorsavhandling i musikforskning som läggs fram i Uppsala i slutet av månaden. Författaren heter Jan Ling och har sin dagliga gärning vid musikhistoriska museet i Stockholm. Avhandlingen har tagits emot med största entusiasm inte minst av spelmännen.

Avhandlingen kommer mycket

Uppsala

lämpligt med tanke på att nyckelharpan är mitt inne i en av sina många blomstringsperioder. Instrumentet finns numera bara i Sverige med överväldigande koncentration till Upplands bruksbygder. I Tyskland, det troliga ursprungslandet, och Danmark dog nyckelharpan ut redan under 1600-talet.

□ Anledningen till att nyckelharpan trots allt lever fortfarande tror Jan Ling vara att den har en förunderlig förmåga att anpassa sig och förnya sig. Det har funnits många typer av nyckelharpor under årens lopp. Den senaste, men förmodligen inte sista, är en elektrisk variant.

För allmänheten är nyckelharpan i dag främst förknippad med namnet Eric Sahlström. Och det är spelmannen från Tobo i Uppland helt förtjänt av. Hans framträdande sedan 1940-talet har haft en enorm betydelse för nyckelharpans stigande popularitet, menar Jan Ling.

Synd bara att så få är intresserade av att bli aktiva spelmän. Ungefär 20 personer brukar lockas att vara med och lära sig bygga nyckelharpa på de kurser som ordnas i Uppsala. Av dem lär sig i medeltal bara två att spela på instrumentet och en av dem, kanske ingen, framträder offentligt.

□ Det finns i dag ungefär 300 nyckelharpor i Sverige. 199 av dem har Jan Ling tittat närmare på. Han har använt en rad olika metoder för att få bilden av nyckelharpan så fullständig som möjligt. En av de ovanligare är radioaktiv åldersbestämning. Han har också undersökt gamla bilder och skrifter. Han har filmat, fotograferat och spelat in så många spelmän och harpbyggare han kunnat hitta.

Nyckelharpans historia är lång. Den första byggdes förmodligen i Tyskland någon gång mellan 1200 och 1350. Instrumentet kom till

Fil lic Jan Ling demonstrerar sitt "avhandlingsinstrument", nyckelharpan, på Musikhistoriska museet.

Sverige på de vägar som var vanliga för kulturspridningen på medeltiden. I detta fall är det tyska spelmän som vandrat i köpmännens spår.

Det första spåret efter nyckelharpan i Sverige kan man finna på Gotland. I en stenrelief på Källungekyrkans långhusportal finns en musikanter med ett instrument som kan vara en nyckelharpa.

□ Den äldsta bevarade nyckelharpan har årtal 1526 inristat på baksidan. Mycket talar för att instrumentet tillverkades i varje fall ungefär det året. Denna Sveriges äldsta nyckelharpa finns i Mora i Zornsamlingarna. Andra gamla bevarade instrument kommer från Esse i Finland och Vefsen i Norge. De tillverkades förmodligen i slutet av 1600-talet.

Första gången nyckelharpan förekommer omtalad i skrift är 1603. Första gången den nämns i sin miljö är 1642. Eonden Olof Andersson i Randersbo, Österlövsta, hade slagit sin harpa i skallen på en antagonist och dragits inför tinget.

Den första nyckelharpan hade en eller två melodisträngar och en eller två sk bordonsträngar som ljud tillsammans med melodisträngarna. Sedan dess har nyckelharpan gått genom många utvecklingsstadier: enkelharpa, kontrabas-harpa med dubbellek och nu senast kromatisk nyckelharpa.

□ Det var 1925 spelmannen August Bohlin konstruerade den kromatiska nyckelharpan. Han var spelman och retade sig på att de äldre typerna av nyckelharpor bara kunde spelas i vissa tonarter. De var gjorda för c-, f- och g-dur. När hans kolleger spelade i någon annan tonart var han tvungen att låta sitt instrument vila.

I tysthet började han bygga om sin harpa och en vacker dag förvånade han sina vänner genom att spela med i låtar som harpan tidigare inte kunnat klara av. För den nykonstruktionen fick han diplom vid en musikinstrumentutställning i Stockholm. Eric Sahlström har förbättrat idén ytterligare. Den kromatiska nyckelharpan är i dag den populäraste bland spelmännen.

Nyckelharpan har på senare år även tagit några snedsteg utanför de traditionella spelmannens led. Bo Nilsson har åstadkommit en komposition för nyckelharpa. Jazzmusikern Karl Inge Edefeldt har låtit bygga om en av August Bohlins harpor och försett den med elektrisk förstärkare.

□ Nyckelharpan är alltså på modet igen. Under långa tider ansågs den vara ett bondskt, rustikt och mindre fint instrument. Prästerskapet kämpade länge för att håll

la den utanför kyrkdörren. De högre stånden kallade på nyckelharpospelmännen bara då de ville känna "åter-till-naturen-stämning" i Rosseaus anda.

Författaren till nyckelharpans levnadsbeskrivning, Jan Ling, hade från början tänkt sig att bli konsertpianist, med musikhistoria som fritidssyssla. Men nu är han helt i musikforskningens våld.

Han har lyckats få avhandlingen tryckt i en form som är ovanlig för akademiska arbeten. Typografin är påkostnad med 200 bilder och en illustrerande grammofoon-skiva i bakre pärmen. Disputationen den 28:e lovar att bli en munter tillställning. En rad spelmän har lovat att ställa upp och tredjeopponenterna hotar med en fruktansvärd skändning.

Förste opponenter har man tvungats hämta från Östtyskland. Det är den framstående instrumentkännaren dr Erich Stockmann. Andre opponenter blir folklivsforskaren professor John Granlund, Stockholm.

KLAS RASÄTER